

Джерела та література

1. Антонюк Н. Українське культурне життя в «Генеральній Губернії» (1939–1944 рр.) : За матеріалами періодичної преси. Львів, 1997. 232 с.
2. Кубійович В. Українці в Генеральній Губернії, 1939–1941: історія Українського Центрального Комітету. Чикаго: Вид-во Миколи Денисюка, 1975. 664 с.
3. Культурне життя в Україні. Західні землі: документи і матеріали. Київ: Наукова думка, 1995. Т. 1 : 1939–1953. 749 с.
4. Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк; Торонто, 1965. 479 с.
5. Сергійчук В. Український здвиг. Київ, 2004. Кн. 1 : Закарпаття. 1939–1947. 840 с.
6. ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 1. Спр. 17. 122 арк.
7. ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 1. Спр. 79. 38 арк.
8. ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 2. Спр. 67а. 23 арк.
9. ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 3. Спр. 2. 94 арк.
10. ЦДАВО України. Ф. 3959. Оп. 3. Спр. 39. 103 арк.
11. Überblick des ukrainischen Schulwesens in GG. 1939–1942. The Correspondence of the Ukrainian Central Comitee in Cracow and Lviv with the German Authorities: 1939–1944. Edmonton and Toronto, 2000. Part 1. 1289 p.

УДК 821.162.1

АНТИЧНИЙ ІНТЕРТЕКСТ У РОМАНІ МАРЕКА КРАЄВСЬКОГО «РІКИ АЇДА»

Ігор Чорний,

*доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства
Харківського національного університету внутрішніх справ*

У роботі розглядається роман сучасного польського письменника Марека Краєвського «Ріки Аїда» (2012), що належить до жанру історичного детективу і входить до «львівського» циклу про комісара Едварда Попельського. Досліджено особливості інтертексту твору, зокрема, використання автором античних мотивів. Звернення до античної міфології сприяє уточненню ідейного задуму книги, розширенню її хронотопу.

Ключові слова: *інтертекст, мотив, ретродетектив, місцевий колорит, жанр.*

The novel of the modern Polish writer Marek Krajewski «The Rivers of Hades» (2012) which belongs to the genre of a historical detective and is included in the cycle about the commissioner Edward Popelsky is examined in the work. The features of the inter-text of the novel, in particular the use of the ancient motifs by the author, are investigated. The attention to ancient mythology helps to clarify the ideological concept of the book and expand its chronotope.

Keywords: *inter-text, motif, retrodetective, local colour, genre.*

Письменник Марек Краєвський став одним із засновників сучасного польського історичного детективу (або ретродетективу). На цей час він є автором майже двох десятків романів, написаних одноосібно або у співавторстві. Ретро-романи Краєвського умовно можна розподілити на два основні цикли: «вродлавський», дія якого відбувається у Бреслау/Вроцлаві, а головним героєм виступає комісар Еберхард Мок, і «львівський» з головним героєм комісаром Едвардом Попельським і основним місцем подій Львовом. Час, коли розгортаються основні події обох циклів, – це перша половина ХХ століття.

Незважаючи на певну відмінність обох героїв, є в них і багато спільного. Насамперед, пристрась до гарненьких жінок (почасті легкої поведінки, оскільки в подружньому житті Мокові й Попельському не пощастило), любов до гарної кухні та випивки, педантизм у роботі. І німецький, і польський комісари замолоду отримали класичну (філологічну) освіту, що відбилось і на їх світогляді,

й специфіці злочинів, з якими доводиться стикатися героям. Сам Краєвський також здобув освіту філолога-класика, захистив докторську дисертацію з творчості Плавта і тривалий час працював у Вроцлавському університеті. Не дивно, що й своїх героїв він змушує постійно цитувати давньогрецькі й давньоримські тексти, а самі твори просякнуті античними мотивами. Особливо це відчутно у «львівському» циклі. Вже самі назви цих романів натякають на певний античний інтертекст, який криється в книгах: «Голова Мінотавра», «Ерінії», «Числа Харона», «Ріки Аїда».

Роман «Ріки Аїда» (2012) – один з найтрагічніших творів «львівського» циклу. Саме в ньому Едвард Попельський навіки розлучається з рідним містом Львовом, що увійшов до складу Радянської України. Парадокс у тому, що опиняється він у Вроцлаві, який також щойно став польським і з острахом чекає розвитку подальших подій, наляканий терором, розв'язаним радянськими каральними органами та «народною» владою. Туга за «малою батьківщиною», втраченим раєм проходить через всю оповідь, знаходячи відбиття в античному інтертексті, який тут відчутно переплітається з біблійними, переважно старозавітними мотивами. Цей прийом автор вже використав у попередньому романі циклу «Числа Харона» (2011), де ключем до розв'язання низки злочинів стає написаний арамейською мовою текст Старого Завіту.

Пекельні ріки згадуються вже в епіграфі до «Рік Аїда», взятому з 2-ої книги Самуїла (в православній традиції 2-а Книга Царств): «Оточили мене хвилі смерті, ріки царства мертвих мене налякали» (2-а Книга Царств 22:5). Письменник тлумачить польською біблійний вірш з німецького перекладу Біблії, зробленого в 1801 р. католицьким теологом з Бреслау/Вроцлава Тадеушем Антоном Дересером (1757–1827). У німецькому оригіналі використано вираз «Schattenreichs» – «царство тіней». Сучасний польський варіант того ж вірша звучить так: «Ogarnęły mnie fale śmierci i zatwożyły mnie odmęty niosące zagładę» / «Хвилі смерті огорнули мене і глибина приреченості налякала мене». В перекладі Івана Огієнка це «потoki веліяаала» – нечестивого, диявола. Російський синодальний переклад каже про «потoki беззаконня». Таким чином, романіст навмисне обирає той варіант перекладу, що найближче співпадає з його задумом – показати саме пекло, де терплять муки грішники.

Поряд із цим, як на нашу думку, напрошується ще одна паралель зі Старим Завітом. Це текст 136 Псалма Давидового, де мова йде про «річки Вавилонські», над якими плачуть гнані до полону євреї, згадуючи Сіон. Львів для Попельського та його кузини Леокадії Тхоржинської важить стільки ж, скільки Сіон для біблійних вигнанців: «Як нам пісень Господніх на чужій землі співати? Якщо тебе, Єрусалиме, я забуду, нехай забудеться моя десниця!» (Пс. 136:4-5) (переклад Івана Хоменка). Вигнання стає для Едварда та Леокадії справжнім пеклом, причому іудео-християнським, а не античним Аїдом, де, напившись води з річки забуття Лети, померлий вже нічого не пам'ятає з власного минулого.

Згідно з античною міфологією, підземним царством Аїда протікають п'ять річок: Стікс, Флегетон, Лета, Ахерон та Коцит. Чотири з них (окрім Ахерона) згадуються в тексті роману, три дали назви трьом розділам, з яких складається твір. Перший названо Флегетоном, за найменням річки, наповненої киплячою кров'ю, вогнем і камінням, серед яких зазнають мук душі померлих, переважно тих, що вчинили злочини проти рідних. За версією Данте, викладеною в «Божественній комедії», тут потерпають гвалтівники та вбивці. Попельський асоціює Одру, на якій стоїть Бреслау/Вроцлав, з Флегетоном, з огляду на події, свідком яких йому доводиться бути (викрадення та згвалтування дівчини-підлітка). До цього додаються душевні муки героя, причиною яких стає ув'язнення єдиної близької йому людини, кузини Леокадії, що сталося почасти з його вини.

Друга частина роману має назву Коцит – від античної річки плачу в Аїді. За міфологією тут караються душі тих, хто завинив у зраді та віроломстві. Це

найбільша частина роману Краєвського, де йде оповідь про події, які сталися у 1933 році, за тринадцять років до цього. Дія відбувається у Львові, який показано з археологічною точністю. Герой з явною ностальгією згадує свій загублений рай, який водночас стає й біблійним місцем беззаконня, справжнім античним пеклом, адже йдеться про обставини розслідування Попельським справи серійного гвалтівника-педофіла. Цю драматичну історію показано зі значною часткою натуралізму, що повинно привести читача до катарсису, тісно пов'язаному з плачем, сльозами очищення.

Третю частину твору названо на честь річки забуття Лето. Перед героями постає нелегкий вибір: так і залишитись у полоні мрій та туги за втраченим раєм або ж, подібно до душ померлих у Аїді, напитись води з Лето і навіки забути минуле, живучи днем сьогоднішнім. Фінал залишається відкритим. Ані Попельський, ані Мок ще не наважуються зробити остаточний крок. Час покаже.

Література

1. Jaskot M., Ganoshenko Y. Lwów jako konstrukt nostalgiczny polskiego i ukraińskiego kryminału retro. Perspektywy Ponowoczesności. T. 4 : 50 twarzy popkultury. Kraków : Ośrodek Badawczy Facta Ficta, 2017. S. 603–623.
2. Krajewski M. Rzeki Hadesu. Kraków : Wydawnictwo Znak, 2012. 250 s.
2. Словарь античности. Москва : Прогресс, 1989. 704 с.